

להבות אש קודש

לקט מתורתם של קדושי ושרידי השואה

שביעי של פסח

ליל ראשון של פסח עבודת הפרט, שביעי של פסח התכללות

בארץ צבי (מועדים פסח ד"ה לבאר את החילוק מהדורת תשפ"א עמ' שצ"ט) הרב אריה צבי פרומר¹ זצ"ל הי"ד מבאר וזלה"ק:

הנה כתיב (דברים ל' ד') משם יקבצך, וברש"י (שם שם ג') מביא: מלמד שהקב"ה אוהו בידיו ממש איש איש ממקומו מישראל ומוציאו מן הגלות², והנה מצינו בקמורת (שמות ל' ל"ד) בד בבד יהיה, שמתחילה ירקח כל מין ומין בפני עצמו ואח"כ יתערבו יחד, ואמרו חז"ל (כריתות ו' ע"ב) כל תענית שאין בה ממושעי ישראל אינה תענית, שהרי חלבנה ריחה רע ומנאה הכתוב עם סממני קמורת, והרמוז של י"א סימנים יש לומר והנה י' הם נגד כלל ישראל, ועם הכלל יכול גם פושע ישראל להצטרף ולהתקבל ביהוד עמהם, ומ"מ צריך אותו פושע ישראל לזכך עצמו קצת כדי שיהא ראוי להתפלל בתוך הכלל, וזה הרמוז במה דכתיב: בד בבד יהיה, דקודם כל צריך שירקח ויבשם כל מין ומין בפני עצמו, ואח"כ יכול להתפלל בתוך הכלל.

וזה הפירוש באבות (א' ד') אם אין אני לי מי לי, וכשאני לעצמי מה אני. דראשית לכל צריך האדם להשתדל ולייגע עצמו בכל האפשרויות להתקרב לה' יתברך, וזה אם אני לי מי לי, ואחר כל היגיעות, אם לא יתחבר בתוך כלל ישראל, מאומה לא ישא בעמלו. וזהו וכשאני לעצמי מה אני.

וכן הוא בענין הגאולה, בתחילה הגאולה היא לכל אחד בפרט, לפי מה שהוא, וזה משם יקבצך, שהקב"ה אוהו ביד כל אחד ואחד מישראל להוציאו מן הגלות, אך אח"כ ע"י שכל אחד ואחד נגאל ממשעיו, וזכה ע"י זה להכנס לתוך הכלל, וזה עיקר הגאולה, שנגאלים כל ישראל יחד גאולה כללית. ובליל פסח יש גאולה לכל אחד ואחד מישראל בפרט, שעל זה מרמזים ארבעה בנים שבהגדה, שלכל אחד נותנים תשובה מיוחדת וכתוב (שמות י"ג ה') והגדת לבנך, והוא לשון המשכה, שלכל אחד ממושיבין לו גאולה לפי מה שהוא.

¹ הרב אריה צבי פרומר זצ"ל הי"ד (האדמו"ר מקוזניגלוב). מגאוני פולין בתקופה לפני השואה. היה תלמידו של האדמו"ר מסוכטשוב בעהמ"ה אגלי טל ושנת אבני נזר, לאחר פטירתו נתמנה ע"י בנו הי"ש משמואל' לראש ישיבת סוכטשוב והוא אז בן ז"ך שנים בלבד. היכר ספרים שיח השדה, ובתקופה מאוחרת יותר סמוך לימי החורבן את ספרו המפורסם ארץ צבי סוגיות בהלכה (כיום נמצאים ג"ח). הרב מאיר שפירא מלובלין זצ"ל ביקשהו לבוא וללמד בישיבתו, אך מטעמים שונים סירב, אך לאחר הסתלקותו הפתאומית של הרב מאיר שפירא, נענה ובה לעמוד בראש ישיבת חכמי לובלין עד לסגירתה בימי השואה.

ספר זה (חידושי תורה) הינו עלים מוצלים מאש ע"י תלמידו נאמן רהו, הרב יצחק יעקב ארליך זצ"ל שרשם בתקופת לימודיו את השיחות שנאמרו ממנו, וזכה להסכמת והערכת רבו. כשעלה לארץ ישראל בשנת תרצ"ד הביאם עמו, וכך נצלו שיחות אלו. ממנו גם עדות על גדלותו וקדושתו של רבו, יחד עם גדלותו בנגלה, היה מרומם ונשא בתורת החסידות והסוד וידע כל הזה"ק בע"פ, וגם תיאר את הבכיות הנוראות בעת שהיה עורך תקון הצות. האדמו"ר ומשפחתו נספו כולם בשואה בלא להשאיר שריד. יהיו חיבורי תורתו הקדושה זכר עולם לנשמותיהם. ספר זה (עדה"ת) יצא לאור לראשונה ע"י בן תלמידו הרב יהודה ארליך בשנת תש"מ, בשנת תשפ"א יצאה מהדורה חדשה מורחבת.

² מפאת ייחודם של הדברים אביא דברי רש"י כמובא בחומשים לפנינו וזלה"ק: על הכתוב: ושב ה' אלוקיך את שבותך ורהמך ושב וקבצך מכל העמים...רש"י: ...ועוד י"ל שגדול יום קבוצ גלויות ובקושי כאילו הוא עצמו צריך להיות אוהו בידיו ממש איש איש ממקומו כענין שנאמר ואתם תלוקטו לאחד אחד בני ישראל...

ובשביעי של פסח יש גאולה כללית, ולכן כתוב [שמות ט"ז א'] אז ישיר [משה ובני] ישראל את השירה הזאת, שכולם כוונו לומר בסגנון אחד ובלשון אחד, מילה במילה בלי שינוי אות אחת, וזה מורה שהיתה השפעה אחת לכל ישראל יחד, ע"כ כיוונו כולם לשירה אחת אות באות. עכ"ל הרב אריה צבי פרומר זצ"ל הי"ד.

ארבע קבוצות שאמרו שירה, כנגד ארבעה בתים בתפלין

בספר מאיר עיני חכמים החדש פרשת בשלח בחלק קדשי יחזקאל מובאים דברים של הרב יחזקאל הלוי מאוסטרובצא זצוק"ל הי"ד בנו של הרב מאיר יחיאל מאוסטרובצא וזלה"ק:

אז ישיר משה (שמות ט"ז א') כתב הרבינו בחיי (שמות ט"ז י"ח ד"ה ה' ימלך) דבשירת הים יש י"ח פסוקים כנגד י"ח חוליות שבשדרה שעתידיים להתחדש בתחיית המתים ולומר שירה, וזהו שרמוזו חז"ל במסכת סנהדרין (צ"א ע"ב) שר לא נאמר אלא ישיר, מכאן לתחיית המתים מן התורה עכ"ל.

ונראה הענין שזכו לי"ח פסוקים הוא ממה שצעקו בתפלה כדאיתא במכילתא (מסכתא ויהי בשלח פרשה ב' ד"ה וישאו) על הפסוק (שמות י"ד ב') ויראו מאוד ויצעקו בני ישראל אל ה', וז"ל מיד תפסו להם אומנות אבותם אומנות אברהם יצחק ויעקב, עכ"ל, ובתפלה מקדשין הי"ח חוליות שבשדרה כדאיתא במסכת ברכות (כ"ח ע"ב) הני י"ח כנגד מי, א"ר תנחום אמר רבי יהושע בן לוי כנגד שמונה עשרה חוליות שבשדרה. ואמר רבי תנחום אמר רבי יהושע בן לוי, המתפלל צריך שיכרע עד שתפוקו כל חוליות שבשדרה [ע"כ מהגמרא]. והנה בפרשת שירה נאמרה ארבע פעמים לשון שירה, אז ישיר, השירה הזאת, אשירה לה, וגבי מרים נמי כתיב (שם שם כ"א) ותען להם מרים שירו לה. ונראה שהוא כנגד ארבע סוגי אנשים שאמרו שירה, עוברים, ועוללים, יונקים וכל ישראל, כדאיתא במסכת סוטה (ל' ע"ב) ומאלו ארבעה סוגים שאמרו כל אחד הי"ח פסוקים נצרך מספר ע"ב שהוא השם ע"ב היוצא מפסוקים ויסע, ויבא, ויט (שמות י"ד י"ט-כ"א) שבשם הזה נקרע הים כדאיתא בזה"ק פרשת בשלח (נ"ב ע"א) [במהדורה זו הוסיפו כי דברי הזהר מובאים ברש"י סוכה מ"ה ע"א ד"ה אני והו].

ומובן בזה מה שנכמד פרשת תפלין לחוקת הפסח, דפליגי רבי יוסי הגלילי ורבי עקיבא על הפסוק (שמות י"ג ו') ושמרת את החקה הזאת למועדה מימים ימימה, אי קאי אחוקת הפסח או אחוקת תפלין (עיי' עירובין צ"ו ע"א, מנחות ל"ז ע"ב) ובדאי אלו ואלו דברי אלקים היים, דהנה בתפלין של ראש יש ארבע בתים (מנחות ל"ד ע"ב) שהם מקדשים את מוחו של האדם, ומהמה נמשך הקדושה לי"ח חוליות שבשדרה, ומהארבע קדושות אלו נעשה השם של ע"ב המשכת החסד [גימטריה חס"ד – ע"ב] ולכך קריאת שמע קודם לתפלה לסמוך גאולה לתפלה (ברכות ל' ע"א) דע"י הקריאת שמע שבתפלין שממשיך השם של ע"ב [בהוצאה זו הפנו לשער הכונות קריאת שמע דרוש ח' בא הגאולה וזוה נקרא קריאת שמע בשם גאולה, ומובן בזה מה דאיתא במדרש שמות רבה (כ"ג ו') על הפסוק (שיר השירים ד' ח') תשורי מראש אמנה, דעתידין ישראל לומר שירה לעתיד לבוא שנאמר (תהלים צ"ח א') שירו לה' שיר חדש כי נפלאות עשה. ובאיזה זכות אומרים ישראל שירה, בזכות אברהם שהאמין בהקב"ה, ועוד איתא במדרש שם (כ"ג י"א) דלעתיד יאמרו ישראל שיר בלשון זכר שנאמר שירו לה' שיר חדש, ובים אמרו שירה בלשון נקבה שנאמר השירה הזאת. דהנה השירה שנאמרו בקדושת הח"י חוליות שמקבלים קדושה מהמה, המה בחינת נקבה מקבלת השפע, כן הח"י חוליות מקבלים קדושה מהמה ולכך הוי השירה בלשון נקבה, אבל לעתיד יתנשאו לבחינת ראש בחינת אברהם אבינו ע"ה ראש המאמינים, שיהיה השירה בחינת המה שבראש שהוא המשפיע בחינת זכר לכך השירה יהיה לעתיד בשון זכר, וזהו שנאמר תשורי מראש אמנה, שהשירה יהיה בראש המאמינים אברהם אבינו ע"ה שירת המה שירת זכר שירו לה' שיר חדש... עכ"ל הרב יחזקאל אדמו"ר אוסטרובצא זצ"ל הי"ד.

שירת ישראל היא המזכה אותם להקדים הזכרת ה' למלאכים

בספר אור מלא לרב ישראל צבי אדמו"ר מקאסן זצ"ל הי"ד כתב (הלק השמועות שביעי של פסח) וזלה"ק:

בפיוט **יום ליבשה** לברכת גאולה³ יסד הפייטן: **ידידים רוממוך בשירה קדמוך, מי כמוך ה' באלים [שירה**
חדשה שבהו גאולים] ויש לדייק למה שינה מלשון הפסוק [שמות ט"ו ו"א] **מי כמוך באלים ה'**, וכי מפני
שיבוא על נכון הסוגר⁴ יהפוך הפסוק שבתורה.

אמנם נראה שהוא בכוונה על דרך אומרים ז"ל שהמלאכים מזכירים השם אחר שלש תיבות קדוש קדוש קדוש
[ה' צבאות] ובני ישראל מזכירים אחר שתי תיבות [שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד]. וראה בספר ישמה משה
פרשת יתרו בשם תורת חיים מעם נכון על זה, עיי"ש.

ונראה שזה כוונת הפייטן, **ידידים** זה בני ישראל, **רוממוך** בשירות ותשבחות לקב"ה, ואז **בשירה קדמוך** –
שכשאומרים שירה להקב"ה יכולים להקדים ולהזכיר שמו יתברך קודם למלאכים, על כן יסד ואמר **מי כמוך**
ה' באלים, להזכיר השם אחר שתי תיבות. **עב"ל האדמו"ר מקאסן**⁵ זצ"ל הי"ד.

הנהגת טבע והנהגה נימית איזו עדיפה?

הרב שלמה זלמן ערנהרייך⁶ אב"ד שמלויא זצ"ל הי"ד כותב בספרו **טיוול בפרדם** (ח"א מערכת ה' אות י"ד
ד"ה הסד) וזלה"ק:

³ הפיוט **יום ליבשה נחפכו מצולים שירה חדשה שבהו גאולים**, חובר ע"י רבי יהודה הלוי. בחלק מקהילות האשכנזים
שאומרים פיוטים בתפלות ימים נוראים ורגלים, הפיוט הזה נאמר בתפלת שהרית בשביעי של פסח, לאחר קריאת שמע
סמוך לתפלת העמידה, בסיום הקטע של 'צור ישראל' לפני התימת הברכה 'אל ישראל' הפזמון שהוזר הוא: **שירה חדשה**
שבהו גאולים. וכן הוא נאמר לפי מנהגים מסויימים בסעודת ברית מילה, בשל החרוז המובא בו: **הבאים עמך בברית**
חותמך, ומבטן לשמך המה נמולים.

⁴ 'סוגר' נראה שהכוונה המילה המסיימת את המשפט בפיוט, ועליה יסוב ה'חרוז' בפזמון.

⁵ הרב ישראל צבי הלוי רומנוברג (תר"ן-ג' בסיון תש"ד) נין ונכד לעטרת צבי מזידיטשוב.

הרב ישראל צבי הלוי רומנוברג (הוהמ"ס תר"ן-נספה ג' בסיון תש"ד) נין ונכד לעטרת צבי מזידיטשוב. בתיאור תולדותיו
בהקדמת הספר מתוארים מעשיו מאז עלה לכהן הרבנות לאחר פטירת אביו בתר"פ. בין דבריו: בליל שבת קודש ישא
מדברותיו על דרך החסידות, כדבש מתוקות, מלא יראת ה', וביומא דשבתא מסר לן אורייתא על דרך דרוש ורמוז, והיה
כמין חומר, ובסעודה שלישית עת רעוא דרעווין היה על דרך פרד"ם עמיקא וטמירא יורדים הדרי בטן...

היה יושב ומנגן שירות ותשבחות כנראה עפ"י דברי העטרת צבי (פרשת ויחי) כשהדינין מתגברים והעצבות גובר אז
להמתיק הדינין... צריך להמשיך המתקה בקול שיר בנימי הכנור ב"ג מיכלין דרמי...ועד היום מעידין אנשים שהיו
בשולחנותיו הקדושים שהזמירות והנגונים היו יוצאים מגדר אנושי ושהיה מזמר ומתפלל למעלה מגדר אנושי. וכל זאת
למרות יסורים רבים שעבר בחייו בפטירת שתי נשיו וחלק מילדיו. לבסוף בשואה נספה, ודברי התורה בספר הם זכרו
בעולם.

לא כתב בעצמו את דברי תורתו, אלא תלמידיו כתבום וכשנודע לו, התבונן בהם ונתן הסכמתו להם, אמנם הכתבים
עברו (לאחר השואה) בקורתו של אחד מגדולי תלמידו הרב יואל צבי ראטה זצ"ל שלאחר המלחמה הגיע לברוקלין. שם
הספר נקרא **אור מלא** ע"י המחבר עצמו הרב ישראל צבי זצ"ל והוא גימטריה של שמו ישראל צבי אור במילואו כלומר
אל"ף וי"ו רי"ש.

בספר שנדפס לראשונה בברוקלין תשמ"ז (מהדורה שלישית תשס"ח ממנה נערכו הדברים) שלשה חלקים, **אור מלא** של
הרב ישראל צבי נחלק לשנים לתורה ולמועדים, החלק השלישי **בני שלשים** דרשות לשבת הגדול, שבת שובה, וימים
נוראים, מאביו של המחבר הרב יוסף רומנוברג. במהדורה זו השלישית מובאות גם ההקדמות לשתי ההוצאות הראשונות,
שבכל אחת מהן דברים המעוררים נפש היהודי. בדברי הסיום ההקדמה האחרונה כתב המו"ל משארי משפחתו של
המחבר: **אם רצוננו להיות מתלמידיו של רבנו צריכין להתרגל לקבל באהבה כל מה שעובר על האדם ולהתקרב**
ולתדבק עצמנו יותר ויותר להקב"ה ולהתפלל אליו להושע בכל משאלות לבנו לטובה ועיז יושפע שפע רב בכל
העולמות וגם עלינו עדי נזכה להתגלות כבוד שמים וכבודו עלינו יזרח...

⁶ הרב שלמה זלמן ערנהרייך (תרכ"ג-תש"ד) היה מגדולי רבני הונגריה לפני השואה, אב"ד דקהילת שאמלויא. ביו"ט
שני של גלויות (ז' בסיון) תש"ד הוצא מכיתו יחד עם משפחתו ובני קהילתו ברכבות לגיא ההריגה באושוויץ, ולאחר

בתהלים (פ"ט ג) **פִּי־אֲמַרְתִּי עוֹלָם חֶסֶד יִפְנֶה שְׁמַיִם תִּכְן אֱמוּנָתְךָ בָּהֶם... לענ"ד יש לפרש דה' יתברך מנהיג את העולם בשתי הנהגות⁷ בהנהגה טבעיית שהטביע ה' יתברך בעולם בששת ימי בראשית, ולעין אדם נראה לכאורה שהיא מנהגת עצמה בלא שום השגחה, אבל באמת גם הטבע מנהיג הקב"ה, והנהגתו יתברך היא נעלמת בתוך הטבע, ואף שהשגחתו יתברך נסתרה מאוד, עם כל זה המחפש היטב ימצא ויכיר שה' יתברך מנהיג את הטבע בהשגחתו הכללית ופרטית. ואמנם הנהגה השנייה היא הנהגה ניסית, שהיא גלויה לכל כמו שנהג עמנו בצאתנו ממצרים וכל אשר עשה משה לעיני כל ישראל, וכן אחר כך ע"י יהושע בן נון ושאר הנביאים ובבית המקדש.**

ויש מעלה להנהגה הטבעיית, שאם משפיע ה' יתברך לאחד טובות מלובש בתוך הטבע, אין מנכין מזכויותיו, מה שאין כן בהנהגה ניסית אמרו חז"ל (שבת ל"ב ע"א) דהעושיין לו נם מנכין לו מזכויותיו. אמנם יש מעלה להנהגה הניסית שעל ידה באים לאמונה, כי הכל רואים שיד ה' הוא, וכמו שכתוב (שמות י"ד ל"א) **וַיֵּרָא יִשְׂרָאֵל אֶת־יְהוָה הַגֹּדֶלֶה אֲשֶׁר עָשָׂה ה' בְּמִצְרַיִם וַיִּירָאוּ הָעָם אֶת ה' וַיֹּאמְרוּ בְּה' וּבְמֹשֶׁה עֲבָדוּ.**

והנה בפרשת שמות כתיב (ג' ט"ו) **זֶה־שְׁמִי לְעֹלָם, ודרשו חז"ל (קדושין ע"א ע"א) לעלם כתיב, העלימהו, אם כן יש לומר ד'עולם' לשון העלמה, דהיינו שמתנהג בהנהגה טבעיית והשגחתו יתברך נעלם ומכוסה בה, על כן נקרא עולם.**

ואמנם הנהגה הניסית מכונה בשם 'שמים' שהוא נגלה ונראה לעיני כל. וגם איתא במדרש (בראשית רבה ד' ז') ד'שמים' נקראו שהכל משתוממין עליה מה הוא ממה נבראו, הרי דשמים נקרא מה שאדם מתפלא ומשתומם עליה, וכן הוא הנהגה הניסית שמשתוממין עליה, כמו שכתוב (תהלים קי"ח כ"ג) **הֲיֵא נִפְלְאוֹת בְּעֵינַיִנו.**

וזה שאמר דוד המלך ע"ה **פִּי־אֲמַרְתִּי עוֹלָם חֶסֶד יִפְנֶה**, שטוב יותר שהחסד יבוא ויהיה בדרך הטבע שהוא עולם בהעלם, אמנם אח"כ בינותי ונתתי אל לבי **שְׁמַיִם תִּכְן אֱמוּנָתְךָ בָּהֶם...** רצונו לומר ע"י 'שמים' דהיינו הנהגה הניסית שמשתוממין עליה – **תִּכְן אֱמוּנָתְךָ, יבואו לידי אמונה וטוב יותר.** עכ"ל הרב שלמה זלמן ערנהרייך⁸ זצ"ל הי"ד.

הגליון נלקט ונערך בחסד ה' יתברך ע"י יהודה יעקב ברקאי תל ציון כוכב יעקב יע"א 052-6514000 Ybarkai6gmail.com

ארבעה ימים בי"א בסיון נרצה על קדוש ה' ועלה בסערה השמיימה. יהיו הדברים האלו לעילוי נשמתו המהורה, ולעילוי נשמות הקדושים שנספו עמו.

בצעירותו למד אצל סבו בעל שו"ת קול אריה (הרב אברהם יהודה שוורץ זצ"ל) מגדולי הונגריה שלמד עדיין אצל החת"ם סופר זיע"א, דבק בהנהגותיו שאמר עליו: רבן של כל הגולה אשר בצלו אנו חיים...ואין אנו מתנועעים מבלעדי שמו וזכרו (של החת"ם סופר). עם דבקתו בחת"ם סופר הלך גם בדרכי אש קודש של הבעש"ט זיע"א, ונכדו רבי שלמה זלמן הלך בדרכו זו.

כתב שו"ת לחם שלמה ועוד ספרים ביניהם ביאור לאגרת הטיול לרבי חיים אחי המהר"ל.

⁷ מהדיר הוצאה זו החדשה הפנה עפ"י המחבר עצמו במקום אחר בספרו, **לבינה לעיתים** דרוש ג' (ר"ה).

⁸ **הרב שלמה זלמן ערנהרייך זצ"ל הי"ד**, רב של קהילת שאמלויא בהונגריה. כתב ספרים ביניהם שו"ת לחם שלמה, אבן שלמה עה"ת ועוד. לעיניו שרפו הגרמנים ימ"ש חבור גדול ומקוף בכת"י על מסכת אבות שעמל עליו כמשך כ"ה שנים, וכן שני חלקים מכת"י של חבורו טיול בפרדס, לקוט נפלא בסדר אי"ב של דברי דרוש.

כמו כן בהוצאה החדשה שממנה נערכו הדברים, נמצא ספר נוסף הנקרא באותו שם טיול בפרדס הינו ביאורים נפלאים והרחבות סביב אגרת הטיול (לרב חיים אחי המהר"ל). נערך סופית ע"י המחבר עצמו בעצומה של השואה בשנת תש"ב, אולם בדרך פלאית ניצל מכליון כפי שאירע לשלשה חלקים אחרים, ונדפס לראשונה בירושלים ע"י בנו הרב שלמה זלמן (תשי"ז). בתשע"ז נדפס מחדש בברוקלין ע"י נכדו יחד עם שני כרכים של טיול בפרדס שנתרו מהשריפה הגדולה ונדפסו לראשונה בתרצ"ט. כך השתכרנו ככפילא עצם הדפסת אגרת הטיול, וכן ההרחבות הנפלאות של המחבר אשר עלה בסערה השמיימה בימי השואה בסיוון תש"ד, עם בני קהלתו.

ספר דרשות מכת"י, אגרות וכן לקט מכתביו להנכוח הגדה של פסח, ולשבועות בשם לחם שלמה יצאו לאור בארה"ב במהלך השנים, ניתן לראותם כמאגר 'אוצר החכמה'.